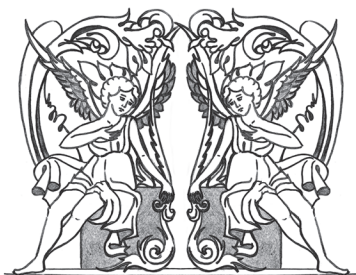

Александра Корда-Петровић (Београд)

*Чешки писци о трауми егзила**

Будући да је феномен егзила стар колико и људска историја, самим тим је и једна од најстаријих тема у светској књижевности (прве записе о прогону налазимо већ у Библији, прогон Адама и Еве из Раја, прогон Јевреја из Египта и њихов повратак итд.). У већини случајева егзил је виђен као принудни одлазак из домовине и у књижевним делима се представља као осећај губитка. Као психолошка позадина ове појаве присутан је осећај трауме због одвојености од завичаја, као и сталне жеље за повратком у домовину или за проналажењем новог дома, што егзил уско веже за књижевну појаву дводомости писаца. За област књижевних истраживања од значаја су начини на које егзил утиче на унутрашњи свет аутора и комуникација коју он остварује преко текста тј. уметничког дела у новој средини, што опет указује на директно питање језика и појма билинвалности. Стога, књижевна наука може анализирати појам егзила из угла судбине писца и његовог дела,

* У рад су интегрисани краћи фрагменти из два раније објављена рада: А. Корда-Петровић, *Путовање као самоспознаја и спознаја света у делу Јана Амоса Коменског*, [in:] *Пут и путовање у уметности и култури*, ed. К. Ичин, Београд 2003, p. 77–84; А. Корда-Петровић, *Јосеф Шкворецки између Овидија и Конрада*, „Филолошки преглед“ 45.1, 2018, p. 73–83.

док појединачни однос аутора према егзилу може послужити као кључно полазиште у анализи књижевног текста.

Разматрање теме о трауми егзила коју препознајемо код чешких писаца различитих периода започињемо ослањањем на ставове чешког југослависте Ивана Доровског (Ivan Doroŕský, 1935–2021). Он посебно разматра појаву емиграције, миграције, егзила, изгнанства и дијаспоре, наглашавајући да се ови појмови у књижевности неоправдано изједначавају. Доровски сматра да аутори, који су стицајем одређених животних околности – идејних, економских или политичких, доживели промену стваралачког идентитета и на тај начин прешли из једне националне књижевности у другу, представљају посебан феномен. На тај начин аутори постају дводомни, али и билитерарни. Због тога треба проучавати оне факторе који одређују интерлитерарни процес, као и појмове дефинисане тетрадом „егзил – дводомост – билингвизам – билитерарност”¹. Исти аутор разликује „аутохтоне” и „алохтоне” писце. Прву групу чине ствараоци који на домаћем терену пишу матерњим језиком, док у групи алохтоних аутора убараја оне који на домаћем терену пишу неким другим језиком. У ову другу групу спадају и они аутори који по одласку у нову средину настављају да пишу на матерњем језику, али и на језику нове средине. Доровски у посебну групу алохтоних аутора сврстава оне који искључиво пишу на језику нове домовине и у потпуности су се стопили са културом нове средине². Феномене које разматра И. Доровски можемо посебно применити на писце емигранте, који су у различитим периодима чешке историје невољно или вољно напуштали своју домовину и тиме прошли кроз аутоидентификацију са новом културом и језиком. По речима чешке књижевне историчарке Хелене Коскове (Helena Kosková, *1935), ови писци прошли су кроз постепени процес потраге за „бикултурним идентитетом”, тј. у свом стваралаштву, које је настајало у егзилу, кретали су се на граници између две или више култура³. Један од главних чинилаца конфронтације ових чешких писаца са новом средином представљала је промена књижевног језика у новој средини, али и њихов лични доживљај другачијег културног кода који је требало да присвоје.

За ову прилику, на одабраним примерима личног и стваралачког доживљаја егзила чешких писаца, покушаћемо да издвојимо три типа трауме коју препознајемо као последицу напуштања завичаја и живота ван домови-

¹ I. DOROVSKÝ, О „*pomezních*“, *dvojdomých a biliterárních tvůrcích*, [in:] *Studie z literárněvědné slavistiky*, Brno 1999, p. 161–165.

² IDEM, *Ještě o bilingvalismu, biliterárnosti a dvojdomnosti*, [in:] *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, Brno 1991, p. 19–25.

³ H. KOSKOVÁ, *Čeští spisovatelé na rozhraní dvou kultur*, [in:] *Česká literatura rozhraní a okraje*, ed. L. JUNGMANNOVÁ, Praha 2010, p. 121–130.

не. Тако пратимо лични доживљај егзила који се рефлектује преко феномена носталгије (на примеру чешких аутора до 20. века), потраге за личном и стваралачком слободом (на примеру чешких дисидентских аутора), до савременог односа према миграцији и мигрантима (на примеру романа Патрика Оуржедњика и Мартина Шинделке).

Чежња за завичајем

Први тип трауме егзила дефинишемо као чежњу за завичајем који се најчешће манифестује у форми стваралачког испољавања носталгије и патње. Пример је Јан Амос Коменски (Jan Amos Komenský, 1582–1670), чешки верски и хуманистички мислилац, друштвени реформатор, оснивач модерне педагогије, теолог, лингвиста, класик чешке књижевности, последњи бискуп Чешке браће. Рођен је у Ухерском Броду у Моравској, ишао је у латинску гимназију, а касније студира филозофију и теологију у Хербурну и Хајделбергу у Немачкој. Као припадник Чешке браће, после битке на Белој Гори (1620) био је принуђен да напусти домовину. Четрдесет година провео је у изгнанству боравећи у пољском Лешну, Лондону, Шведској, а умро је у Амстердаму. Сахрањен је у малом месту Нардену у Валонској цркви. Дело Коменског може се поделити на научно, теолошко и књижевно, при чему никада није делио науку и уметност од вере. Био је истрајаан у схватању јединствене слике света, а вера је за њега била услов за истинску спознају таквог света. Иако су његови педагошки радови и напори, као и теолошко-филозофска мисао нашле подршку и упориште скоро свуда где је стварао, Коменски је у изгнанству био дубоко несрећан, а властиту несрећну судбину изгнаника поистовећивао је са судбином свога народа. Читаво његово дело прожето је чежњом за домовином, па чак и његова најпознатија алегоријска проза *Лавиринт света и рај срца* (*Labyrint světa a Ráj srdce*, 1631)⁴, коју можемо тумачити и као филозофски трактат о путовању по пределима самоспознаје која доводи до манифестације осећања вечите узалудности потраге за циљем. Циљ овог чешког хуманисте, који му се никада неће остварити, био је повратак у слободну Чешку. Из ове душевне трагедије изродиће се и дело *Тестамент мајке Чешке браће на умору* (*Kšeft umírající matky Jednoty Bratrské*)⁵. То је завет,

⁴ А. Корда-Петровић, *Путовање као самоспознаја и спознаја света у делу Јана Амоса Коменског*, [in:] *Пут и путовање у уметности и култури*, ed. К. Ичин, Београд 2003, р. 77–84.

⁵ Уколико није другачије назначено, преводе са чешког у овом раду сачинила ауторка рада.

аманет у коме мајка Чешке браће пред своју смрт говори својој расељеној деци и своме народу који започиње речима:

На тебе народе чешки и моравски, домовино мила, заборавити не могу, јер сам наследник свеколиког блага предака својих које ми је Господ поверио. Верујем и ја Богу да ће утихнути вихори гнева, греховима нашим на плећа наша натоварени, да ће се власт твоја теби вратити, о народе чешки⁶!

Коменски своме народу заветује све своје духовно богатство вековима грађено. После дирљивих пророчанских речи о будућности независног чешког народа, набраја све што свом народу оставља.

Коменски у свом времену представља пример невољног изгнанника и своју трауму егзила пројектује као чисту патњу и носталгију за домовином. Иако је већину својих педагошких и теолошких радова писао на латинском, књижевни текстови који у основи имају прочишћење од патње за домовином, писао је на чешком језику, што подвлачи субјективни доживљај његове егзилантске трауме.

Трауму егзила, као субјективно искуство које се рефлектује у књижевном делу, препознајемо и код чешког писца 19. века. Карел Хавличек Боровски (Karel Havlíček Borovský, 1821–1856), чешки сатиричар, епиграматик и новинар, био је жртва репресије после пропасти Прашког устанка у јуну 1848. када је започео период апсолутистичког режима аустријског канцелара Баха. Хавличеково бритко новинарско перо којим је оштро критиковао аустријску власт, институцију католичке цркве и њених догми, али и лажни патриотизам својих савременика, довеле су до његове политичке депортације у Бриксен у Тиролима 1851. године. Сама депортација описана је у сатири *Тиролске елџије* (*Tyrolské elegie*, 1852) у којој је лично искуство преточио у оштру критику аустријске власти. Читава песма гради се на прожимању индивидуалне судбине аутора и судбине целог чешког народа. Написана у духу чешке народне песме, сатирично и иронично описује сам догађај депортације. Песма звучи комично и тиме се жртви додељује улога хероја, а његова беспомоћност пред окрутношћу Баховог режима претвара се у снагу. Једини стихови у делу који описују пролазак полицијске кочије кроз родни крај, тј. тренутак расанка са домовином и народом, преносе осећање беспомоћности и туге. После ових стихова написаних у елџијском тону тужбалице, уследиће стихови у трохеју и песник наставља у јуначком тону да описује

⁶ J. A. KOMENSKÝ, *Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské – Jan Amos Komenský „šestero odkazů“*, [in:] Š. ŠOLTĚSZ, *Dějiny křesťanské církve*, Praha 1971, p. 105–117; <https://citaty.net/autori/jan-amos-komensky/> [4.04.2022].

како заточеника воде у прогонство. Хавличек ће у изгнананству остати свега неколико година и, према тврдњама његових биографа⁷, у Бриксену ће живети релативно удобно, али траума депортације и забрана повратка у земљу оставиће дубоке последице на његово здравље, те ће убрзо после повратка у Чешку и умрети.

Болна потрага за слободом

Други тип трауме егзила искуствено и психолошки је комплекснији и може се дефинисати као трауматична потрага за личном и стваралачком слободом. Чешки међуратни писац Егон Хостовски (1908–1973) у свом животном искуству имао је чак три емиграције. У време немачке окупације Чехословачке 1939. Хостовски се затекао на службеном путу у Паризу као за-посленик Министарства спољних послова. Будући да је потицао из јеврејске породице, остаје у Паризу, али када је и овај град окупиран, бежи преко Португала у Њујорк. Након Другог светског рата, враћа се у домовину, али због комунистичког државног удара 1948. принуђен је да поново побегне, прво у Европу, а онда до краја живота остаје да живи у САД. Пред крај живота дао је подужи интервју у коме себе назива „професионалним емигрантом“. Своју предратну емиграцију назива „спасавање живота“, док је послератни одлазак из Чехословачке доживео као избор да живи без политичког притиска. Према његовом мишљењу, судбине људи у егзилу су различите, не могу се поредити, али генерално је одлазак у туђину траума: „то значи прво занемети на неколико година, а онда доживети дубоки прелом“⁸. Траума је и поновни повратак у родну земљу, јер она постаје донекле туђа и другачија. После више одлазака у емиграцију и потраге за новом домовином, Хостовски закључује:

Више не тражим одговор на питање где и када сам изгубио могућност да се скрасим, пустим корене, растем. Човек не живи самостално и за себе. Моји најближи су ме укотвили⁹.

У Сједињеним Америчким Државама и Енглеској објављено му је осам романа, а сам писац сматра да је можда био предодређен да га управо удаљеност и ненадокнадиви губитак првобитне земље инспиришу за дела каква

⁷ J. MORAVA, *Havlíček v Brixenu*, Praha 1997.

⁸ A. J. LIENM, *Generace*, Praha 1990, p. 383.

⁹ *Ibidem*, p. 380.

могу настати само у егзилу. Ипак, за њега је сваки егзил трагедија што се тиче издавачких могућности јер свака земља даје предност домаћим ауторима. Као други проблем наводи дилему писца у егзилу о којој средини треба да пише и одакле да узима теме:

Током пола живота проведеног са прекидима у Америци, упознао сам ту земљу изблиза и са много страна. Ипак, не бих се усудио да пишем амерички роман. Опет, живети у САД, у Енглеској или Шведској као писац и писати изнова о судбини странаца значи изгубити интересовање домаћих читалаца који у тим књигама не налазе оно што их се лично тиче¹⁰.

Хостовски наводи Масарикове речи да писац који припада малом народу мора бити двоструко вредан и талентован како би успео у свету. Писац томе додаје да то двоструко важи за оне који стварају у егзилу.

Чешка књижевност у време „периода нормализације“ после 1968. године била је јасно подељена на официјелну, дисидентску и егзилну. Чешки аутори попут Милана Кундере, Ивана Свитака, Ивана Климе, Егона Хостовског, Павела Кохоута, Јиржија Груше, Јозефа Шкворецког и др, седамдесетих и осамдесетих година 20. века, стекли су светску славу и епитет дисидентских писаца, иако су дела свакога од њих имала своју судбину. Најбоља дела већине ових писаца била су објављена у егзилу. Проблем чешке књижевности настале ван граница отаџбине годинама се истражује. После 1989. године врсни чешки и светски књижевни теоретичари и историчари о томе су доста писали¹¹. Овде издвајамо мишљење српског професора књижевности и преводиоца са чешког Александра Илића, који у својој књизи есеја *Изгнана књижевност* доводи у питање значење појма „дисидентска књижевност“:

Таквог рода или жанра нема у теоријама књижевности. Уобичајено је да се под дисидентском књижевношћу разуме она у којој поједини писци виде човека, свет или историју другачије него што би то желеле моћне установе и званичници. Али зар такво право на другачије виђење и протест нису одвајкада суштинска обележја књижевности¹²?

¹⁰ *Ibidem*, p. 381.

¹¹ Организовано је и више конференција на тему егзила, на пример: Konference Jak reflektujeme českou literaturu vzniklou v zahraničí (Praha, 1999), Mezinárodní mezioborová konference Život je jinde... (Praha 2001) или конференција 2004. одржана у родном граду Шкворецког, Находу, а поводом животног јубилеја аутора.

¹² A. Ilić, *Izgnaná književnost*, Beograd 2000, p. 7.

За Илића, није реч о дисидентској књижевности, него о трагедији књижевности принуђене да живи и развија се ван свога језика и домовине или о књижевности која – иако писана у домовини – не може допрети природним путем до читалаца и критике¹³. Свакако, ово није феномен неког одређеног времена, већ постоји непрестано кроз време и у свим националним књижевностима као древни проблем односа између уметности и друштва. Због тога Илић бира термин „изгнана књижевност“ који се не своди само на политичку димензију, већ подвлачи универзалну и етичку компоненту, а то је заступање хуманистичких вредности, слободе мишљења и одбрана човековог достојанства.

У стваралаштву Јозефа Шкворецког (Josef Škvorecký, 1924–2012) преплићу се два супротна доживљаја егзила. О томе је више пута и сам писао у својим есејима. У једном од њих, објављеном у канадским новинама 1976. године, под називом *At Home in Exile: Czech Writers in the West*, писац анализира нова издања поезије и прозе чешких аутора који живе у изгнанству. Доживљај егзила аутора попут Јана Драбека, Вратислава Блажека, Антоњина Броусека, Здене Саливарове и др. упоређује са судбином Овидија или Џозефа Конрада:

Овидију, славом овенчаном песнику огромног царства, врата света била су отворена. Међутим он је више волео да остане код куће, где је слава ласкала његовом егу, а он се занимао раскошним матронама (што га је вероватно и стајало главе). [...] Конрад је баштинио комплексну традицију коју је гушила средњовековна рука Русије, па је отишао у изгнанство. Изгнанство за њега нису били Овидијеви пусти Томи. Била је то слободна Британија, чији су таласи запљускивали читав свет...¹⁴

Дакле, Шкворецки разликује две стране медаље судбине писаца у егзилу: с једне стране изгнанство може бити дубока траума за писца, док с друге стране, може бити доживљено као ослобођење духа и тела¹⁵.

Тема трауме егзила и судбине егзиланата налази се у основи скоро свих романа Ј. Шкворецког, почевши од романа *Инжењер људских душа* (*Příběh inženýra lidských duší*, 1977), у коме, поред ретроспективних успомена из младости у родном Костелецу, помиње читаву галерију познатих

¹³ *Ibidem*, p. 8.

¹⁴ J. ŠKVORECKÝ, *Kod kuće u izgnanstvu: češki pisci na Zapadu*, „Reč“ 55.1, 1999, p. 171. Prevod sa engleskog Aleksandra Bajazetov-Vučen.

¹⁵ А. КОРДА-ПЕТРОВИЋ, *Јозеф Шкворецки између Овидија и Конрада*, „Филолошки преглед“ 45.1, 2018, p. 75.

чешких емиграната и описује њихове судбине. Даље, у основи романа *Scherzo capriccioso* (1984) и *Невеста из Тексаса* (*Nevěsta z Texasu, Romantický příběh ze skutečnosti*, 1993) бави се темом судбина чешких емиграната у Северној Америци из ранијих периода. У првом од њих бави се судбином композитора Антоњина Дворжака, који је део живота провео у Америци, али истовремено је то прича о судбини чешких досељеника у Америку на прелому два века. Други роман се бави проблемом прожимања две културе, америчке и чешке, али још из времена рата Севера и Југа, када у Америку стиже талас чешких емиграната. Прави бисер овог тематског круга је књига *Из живота чешког друштва* (*Ze života české společnosti*, 1985), у којој се преко писама, дневничких записа и школских задатака, комично и сатирично прати судбина више генерација чешких емиграната. Њихова судбина, увек диктирана историјом, заправо је трагична – они више не припадају нигде и никоме¹⁶.

Иако је велики део свог књижевног опуса посветио емигрантској трагедији, када су Шкворецког питали зашто се није вратио у Чешку после Плишане револуције, одговорио је да је у Канади нашао нову домовину, да је тамо сада његов дом, али да ипак може да пише само на чешком и да се сматра чешким писцем. Чеси су га 1990. рехабилитовали, доделили му многе награде, основали у Прагу приватну гимназију, академију и фондацију које носе његово име, али он се није вратио. Ова одлука није необична када се његова судбина упореди са судбинама многих других писаца у егзилу, јер Шкворецки је направио добар прелаз са Истока на Запад. Као професор енглеског језика и књижевности и поштовалац америчке књижевности, филма и музике, њему је живот у Северној Америци био близак. Олакшавајућа околност за Шкворецког је била та што је веома брзо могао да се запосли као новинар и предавач. Његови есеји писани на енглеском објављивани су у најпрестижнијим часописима као што су *The New York Review of Books*, *The New Republic*, *The New York Times* и *The Globe and Mail*, држао је предавања о америчкој књижевности широм Северне Америке и западне Европе, а његова проза писана на чешком превођена је на енглески језик, док је књижевна критика поштовала и позитивно вредновала његов рад¹⁷.

У групу алохтоних аутора, према подели И. Доровског, спадају они аутори који по одласку у нову средину настављају да пишу на матерњем језику, али и на језику нове средине, али и они који искључиво пишу на језику нове домовине и у потпуности су се стопили са културом нове средине. Најбољи

¹⁶ А. Корда-Петровић, *Јосеф Шкворецки између Овидија и Конрада*, „Филолошки преглед“ 45.1, 2018, р. 73–83.

¹⁷ S. SOLECKI, *Prague Blues, The Fiction of Josef Škovrecký*, Toronto 1990.

пример је у свету признати чешки савремени писац Милан Кундера (Milan Kundera, *1929). Познато је да је део свога књижевног опуса Милан Кундера написао на чешком језику, на коме пише и по одласку у емиграцију у Француску 1975, док од деведесетих година пише на француском језику. Његови „француски“ романи *Бесмртност* (1993), *Успоравање* (1994), *Идентитет* (1996) и *Незнање* (2000) отварају питање о промени пишчеве поетике са променом језичког кода, питање припадности његовог дела чешкој или француској култури. Неоспорно је да у романима писаним на француском варира неке раније започете теме, између осталог и питање трауме одласка, заборавља, сећања. Данас се представља као француски аутор, ређе као чешко-француски писац. Ипак, најпрецизније га можемо сврстати међу савремене европске интелектуалце, јер у свом књижевном и есејистичком делу баштини искуство некадашње Источне Европе накалемљено на традицију егзистенцијалистичке филозофије сартровског типа.

О томе како је Милан Кундера доживео трауму егзила, посредно сазнајемо из изјаве чешке књижевнице Вере Линхартове, која је и сама годинама живела у емиграцији, а коју Кундера цитира и каже да никада није чуо ништа луцидније:

Линхартова: ‘Сродни су ми номади, јер не осећам своју душу као статичну. Такође имам право да кажем да ми је егзил добро дошао да испуни оно што је одувек била моја најдрагоценија жеља: да живим негде другде’. Када Линхартова пише на француском, да ли је она и даље француски писац? Не. Да ли онда постаје француски писац? Не, ни то. Она је другде. [...] Разуме се, свако је свој егзил проживљавао на јединствен начин и искуство Линхартове јесте крајњи случај. Ипак, након њеног радикалног, просветљујућег текста, о егзилу се не може више говорити на исти начин као раније¹⁸.

Дакле, иако Кундера у својим романима не престаје да анализира личну трауму егзила својих протагониста, за њега је егзил значао проналазак нове домовине.

Егзил као мигрантска траума

Са променом геополитичких и друштвених околности деведесетих година 20. века чинило се да је за чешке ауторе „велика тема“ трауме егзила исцрпљена. Ипак, проблем емиграције и емигранта, у нашем веку проширен

¹⁸ M. KUNDERA, *Oslobađajući egzil prema veri Linhartovoj*, [in:] IDEM, *Susret*, Beograd 2009, p. 104. Prevod sa francuskog Sonja Veselinović.

на појам „унутрашње емиграције“ у смислу глобалне отуђености или потраге за новим вредностима, као и на појам миграната, остаје инспирација чешким савременим ауторима.

Пример је чешки писац, преводилац и есејиста Патрик Оуржедњик (Patrik Ouředník, *1957), који је крајем седамдесетих потписао петицију Одбора за одбрану неправедно гоњених којом се тражило ослобађање политичких затвореника у Чехословачкој. Како му је било онемогућено да учествује у јавном и културном животу своје земље, емигрирао је у Француску 1984. године. Тамо је студирао историју идеја и историју религијског мишљења, а у периоду од 1986. до 1998. радио је као главни уредник књижевне рубрике у часопису „L'Autre Europe”¹⁹. После деведесетих година наставља да живи у Француској, романе објављује у чешким издавачким кућама²⁰, док последњих година објављује књиге есеја на француском језику. Као емигрант, дводоми и билингвални аутор, Оуржедњик се у својим делима бави траумом егзила пре свега кроз деконструкцију историје наше цивилизације. Питање емиграције подиже на ниво филозофског размишљања о потрази за бољим и праведнијим светом. Његов роман *Погодан тренутак 1885* (*Příhodná chvíle 1885*, 2006) жанровски је тешко одредива проза, наративно подељена у две целине, од којих је прва приповедана у форми љубавног и исповедног писма из пера анархисте и идеалисте с почетка 20. века, док је друга написана у форми дневничких записа или путописног дневника добровољца у мисији групе анархистичких и утопијских социјалиста, миграната који путују 1885. године у Бразил и формирају своју насеобину. Роман је индиректни дијалог између двојице протагониста који нису савременици, али спаја их чињеница да напуштају домовину у намери да реализују идеале о савршеном друштву у коме је основно начело апсолутна слобода сваког појединца. Због тога један од њих, безимени анархиста с почетка века констатује: „Слободан човек нема патрију. Слободан човек нема ништа своје сем слободе”²¹. Напуштање властите земље и покушај стварања идеалне заједнице двојице миграната с краја 19. и почетка 20. века повезује и чињеница да обојица напуштају Европу и одлазе у далеке

¹⁹ Патрик Оуржедњик се бави и превођењем са француског језика, лексикограф је и аутор нестандартних речника чешког сленга. Објавио је *Шампропис чешког језика* (*Šmírbuch jazyka českého. Slovník nekonvenční češtiny*, 1988).

²⁰ Познати романи су *Europeana: Stručné dějiny dvacátého věku* (Praha 2001), *Dům bosého* (Praha 2004), *Příhodná chvíle 1885* (Praha, 2006), *Ad acta* (Praha 2006). Неки од романа П. Оуржедњика преведени су и на српски језик (*Europeana: Кратака историја 20. века*, 2009; *Ad acta*, 2015; *Pogodan trenutak 1885*, 2020).

²¹ P. OURŽEDNÍK, *Pogodan trenutak 1885*, Beograd 2020, p. 21. Prevod sa češkog Uroš Nikolić.

егзотичне земље без жаљења, бежећи од европског контекста у потрази за идеалним друштвом, што у оба случаја завршава неуспехом.

Ова деконструкција модерне историје кроз судбину књижевних јунака који присилно или добровољно напуштају завичај наставља се и у роману Марека Шинделке *Замор материјала* (*Únava materiálu*, 2016). Главни јунак романа је безимени дечак који у једном од савремених мигрантских таласа бежи из своје ратом опустошене земље ка северу Европе, где треба да се поново сретне са старијим братом којег је изгубио током илегалног преласка граница. Дечак покушава да преживи, крије се од људи, око њега су непријатељски расположени становници, бескрупулозни кријумчари људи, сурови уцењивачи. Попут рањене и прогоњене звери, у делиријуму од глади, исцрпљености и промрзлина, креће се по леденим беспућима и индустријским предграђима европских градова. Неименована средњоевропска земља за њега је предео пун ограда, препрека, опасности, непознатих саобраћајница, фабричких холова у којима раде машине и људи слични роботима. Све око њега је хладно, залеђено и отуђено. Једину оријентацију, једино „умрежење“, пружа му мобилни телефон. Његова агонија појачана је болним сећањима на ратом уништену домовину. У роману нема топонима, прича је универзална као истина о људима који су остали без куће и домовине и упутили се на ризично путовање без илузије да ће пронаћи нови дом. Њихова судбина је голо преживљавање и борба за опстанак. Чешки писац нове генерације Марек Шинделка (рођ. 1984) нема емигрантско искуство, али живи у свету у коме се свакодневно сусреће са многобројним мигрантима. Трауму миграната користи да прикаже суровост и отуђеност нашег времена и апокалиптичност света у коме живимо.

Може се закључити да књижевна тема о трауми егзила никако није исцрпљена; присутна је и у савременој чешкој књижевности. Проблем напуштања завичаја и потраге за новом домовином данас се актуализује, помера се са позиције осећања носталгије и потраге за слободом у смислу ослобођења и обогаћивања писане речи новим идејама и погледима, према теми пуког опстанка и преживљавања у модерном свету. Такође, многи савремени писци себе виде као „аутсајдере“ у властитом друштву, али истовремено и као „грађане света“, те сматрају да њихова интелектуална стремљења превазилазе оквире једне културе. Као одговор најчешће се намеће питање потраге за идентитетом и аутентичним завичајем, који може бити и фиктиван. У вези са тим, питања билитерарности и дводомости представљају историјски промењиве појаве које се различито манифестују у стваралаштву појединачних аутора.

Библиографија

Литература

- DOROVSKÝ I., *Ještě o bilingvalismu, biliterárnosti a dvojdomnosti*, [in:] *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, Brno 1991, p. 19–25.
- DOROVSKÝ I., O „pomezních“, dvojdomých a biliterárních tvůrcích, [in:] *Studie z literárněvědné slavistiky*, Brno 1999, p. 161–165.
- ILIĆ A., *Izgnana književnost*. Beograd: Otkrovenje, 2000.
- KOMENSKÝ J. A., *Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské – Jan Amos Komenský „šestero odkazů“*, [in:] Š. ŠOLTÉSZ, *Dějiny křesťanské církve*, Praha 1971, p. 105–117; <https://citaty.net/autori/jan-amos-komensky/> [4.04.2022].
- KOSKOVÁ H., *Čeští spisovatelé na rozhraní dvou kultur*, [in:] *Česká literatura rozhraní a okraje*, ed. L. JUNGMANNOVÁ, Praha 2010, p. 121–130.
- KUNDERA M., *Oslobaďující egzil prema veri Linhartovoj*, [in:] IDEM, *Susret*, Beograd 2009.
- LIEHM A. J., *Generace*, Praha 1990.
- MORAVA J., *Havlíček v Brixenu*, Praha 1997.
- OURŽEDNÍK P., *Pogodan trenutak 1885*, Beograd 2020.
- SOLECKI S., *Prague Blues, The Fiction of Josef Škovrecky*, Toronto 1990.
- ŠINDELKA M., *Zamor materijala*, Smederevo 2020.
- ŠKVORECKI J., *Kod kuće u izgnanstvu: češki pisci na Zapadu*, „Reč“ 55.1, 1999, p. 171–174.
- КОРДА-ПЕТРОВИЋ А., *Путовање као самоспознаја и спознаја света у делу Јана Амоса Коменског*, [in:] *Пут и путовање у уметности и култури*, ed. К. Ичин, Београд 2003, p. 77–84.
- КОРДА-ПЕТРОВИЋ А., *Јосеф Шкворецки између Овидија и Конрада*, „Филолошки преглед“ 45.1, 2018, p. 73–83.

Prof. dr Aleksandra Korda-Petrović

<https://orcid.org/0000-0002-8300-0609>

University of Belgrade

Faculty of Philology

Department of Slavic Philology

Studentski trg 3

11 000 Belgrade, Serbia

korda@verat.net

